

Enkele slotbeschouwingen

Op verschillende manieren is in de voorgaande bijdragen nagedacht over de betekenis, de beperkingen en de mogelijke toekomst van de nationale interprofessionele akkoorden.

De (gedeeltelijke) mislukking van de onderhandelingen voor een IPA 2005-2006 is voor Joris Van Ruysseveldt geen aanleiding om de rol van het interprofessioneel overleg in de toekomst te minimaliseren: vanuit het standpunt van het zogenaamde macroresponsief handelen, lijken hem door interprofessionele akkoorden ingekapselde sectorale CAO-onderhandelingen de beste garantie voor een beheersbare arbeidsvoorwaardenontwikkeling in de nabije toekomst.

Ook voor Guy Cox blijft een interprofessioneel akkoord als noodzakelijk onderdeel van een gecoördineerd overlegstelsel meer dan ooit wenselijk om sociale, politieke en macro-economische redenen. De ideologische aanvallen van IMF en (deels) OESO ten spijt, beschikt ons land over een performante en maatschappelijk legitieme overlegstructuur, waarvan evenwel – aldus Cox – door de betrokken partijen een te suboptimaal gebruik wordt gemaakt. Zo ook dus tijdens de recente overlegronde.

Volgens Willy Peirens heeft het interprofessioneel overleg in het verleden een onmiskenbaar nuttige rol vervuld: er werd voorzien in een soort voorafname voor algemene maatregelen, zonder dat daardoor de ruimte voor resultaten op sectoraal vlak te zeer werd ingeperkt. Maar in het licht van de belangrijke structurele problemen die thans om een oplossing vragen (langdurige werkloosheid, werkzaamheidsgraad, sociale zekerheid, ...) heeft men op het interprofessioneel niveau een ander en ruimer mandaat. En gezien de traag evoluerende structuren (en denkbeelden) in de onderhandelende organisaties, is dat geen vanzelfsprekende zaak.

Kurt Vandaele en Tine Boucké tonen aan dat het interprofessioneel overleg, doordat het in het vaarwater van de EMU is terechtgekomen en toene-

mende overheidsbemoediging, op inhoudelijk vlak terrein heeft moeten prijsgeven: "... de meer technocratische loonvorming, gebaseerd op competitiviteitsnormen, verkleint immers de onderhandelingsvrijheid van de sociale partners." Maar, zo stellen de auteurs, het inhoudelijke terreinverlies betekent nog niet dat de symbolische relevantie van een interprofessioneel akkoord verdwenen is. Zowel de sociale vredesimpuls naar de hogere overlegniveaus als de link met het nog te beginnen overleg over eindeloopbaan en sociale zekerheid doen de verwachtingen ten aanzien van het interprofessioneel overleg alleen maar toenemen. Een mislukking ervan komt daarom des te pijnlijker over.

Voor Jef Vuchelen, ten slotte, kan interprofessioneel overleg maar zin hebben als het erin zou slagen de solidariteit die op andere overlegniveaus niet of nagenoeg niet aan bod komt, uitdrukkelijk vorm te geven. Hij heeft het meer bepaald over de solidariteit tussen werkenden en werklozen, eensdeels, en tussen de economisch goed en de economisch minder goed draaiende sectoren, anderdeels. In feite is de auteur van oordeel dat de toename van structurele ongelijkheden enkel kan tegengegaan worden door een verbeterde flexibiliteit van de arbeidsmarkten en desnoods door het afschaffen van de minimumlonen: "... de toverwoorden van de oplossing zijn al lang flexibiliteit en mobiliteit." Jef Vuchelen hecht weinig geloof aan de kansen en het succes van interprofessioneel overleg als alternatieve weg: daartoe zou het moeten in staat zijn structurele problemen via een globaliserende aanpak op te lossen. Dit kan niet zonder grondige bijsturing van het huidige overleg, wat weinig waarschijnlijk is.

De hier aangehaalde standpunten zijn niet volledig met elkaar in overeenstemming te brengen, ofschoon in het algemeen (op Jef Vuchelen na) het nut en belang van het nationaal interprofessioneel

overleg wel bevestigd worden. Zij het dat een en ander wel voor verbetering of zelfs voor grondiger bijsturing vatbaar wordt geacht.

Na de mislukte overlegronde met het oog op een IPA 2005-2006 lijkt het nogal vermetel hoge verwachtingen te koesteren over de rol van het interprofessioneel overleg in de nabije toekomst. Toch vinden we deze verwachtingen terug bij meerdere auteurs. Twijfels natuurlijk ook. In dit verband lijken mij twee aspecten van de problematiek van bijzonder belang; het samenspel met de politieke overheid en de mate waarin het overlegsysteem zelf voldoende macroresponsiviteit weet te ontwikkelen en aldus zijn maatschappelijke legitimiteit weet te vrijwaren.

Onder huisarrest

De ontwikkeling van een tweepartijen- naar een tripartiet overleg, waarin een steeds belangrijker inbreng van de overheid plaatsvindt, schilderen de meeste auteurs als onvermijdelijk af en zelfs als onafwendbaar in de gegeven omstandigheden. Kurt Vandaele en Tine Boucké maken hierbij duidelijk dat door het imperatief van de loonmatiging en de loonnorm de onderhandelingsruimte van de sociale partners danig wordt ingedijkt terwijl tegelijkertijd de kans op welslagen van het overleg meer en meer gaat afhangen van door de regering ingebrachte financiële middelen (in het bijzonder voor loonlastenverlagingen). “Collectief onderhandelen onder huisarrest” noemt Jacques Vilroxx deze gang van zaken in een bijdrage van 1995 over “de vier stadia in de evolutie van de Belgische collectieve arbeidsverhoudingen sinds 1945.” Hij verwacht dat onder druk van het Europese budgettaire beleid en de primauteit van het competitiviteitsdenken de belangen van de overheid in misschien nog grotere mate tegengesteld worden met die van de sociale partners en in het bijzonder met die van de georganiseerde werknemers: “De huidige evolutie lijkt dan ook te wijzen op een tendens naar een ‘dubbel monopartiet model’: enerzijds een determinerende rol van de overheid op de manier waarop nationale systemen van arbeidsverhoudingen en de collectieve onderhandelingen zich kunnen ontwikkelen in afhankelijkheid van internationale monetaire en politieke overwegingen; anderzijds een determinerende rol van de werkgevers op de manier waarop

arbeidsverhoudingen en collectieve onderhandelingen zich kunnen ontwikkelen op bedrijfsvlak in afhankelijkheid van het instrumenteel-financiële belang dat de enige finaliteit van de bedrijfseconomische realiteit is geworden”.

De ontwikkelingen waarop Jacques Vilroxx wijst, lijken mij niet helemaal denkbeeldig. Maar misschien moeten wij voor de Belgische case een paar nuances aanbrengen. Een eerste nuance betreft de betekenis van de sectorale belangenorganisaties en het sectorale overleg. Zoals bijvoorbeeld in Duitsland gaat het hier om een niveau dat niet alleen traditioneel een centrale rol vervulde in het globale overlegsysteem, maar dat ook vandaag nog de invloedrijkste spelers in het sociaal-economisch veld levert. De wens om enkel op ondernemingsniveau met werknemers te onderhandelen duikt wel vaker op in verlichte patronale kringen, maar het is niet zo duidelijk of dit strategisch wel de betere keuze zou zijn gezien de relatief hoge organisatiegraad en het parate militantisme van nogal wat sectorale vakorganisaties (beroepscentrales). Het coördinatievermogen van de vakorganisaties op sectoraal vlak is met andere woorden niet te onderschatten, ook al kunnen hier verschillen optreden tussen ‘sterke’ en ‘zwakke’ centrales.

De ‘monopartiete’ structuur (Vilroxx) op het lokale arbeidsmarktniveau lijkt dus niet zo onmiddellijk algemene regel te zullen worden.

Een tweede nuancering betreft de eigenheid van de Belgische overheid (overheden?). Deze is gekenmerkt door een hinderlijke verdeeldheid van bevoegdheden, meer bepaald ten aanzien van de structurele sociaal-economische problemen die vandaag aan de orde zijn en waarover dus met de sociale partners onderhandeld of minstens van gedachten gewisseld moet worden. De Belgische overheid blijkt onbekwaam om de structurele werkloosheidsproblemen op een performante wijze aan te pakken.

Federale en regionale politici en ambtenaren werken op een minimalistische manier samen, voorzover ‘samenwerken’ hier een geëigende term zou zijn. Afspraken tussen regio’s worden niet nagekomen, zoals uit het recente fiasco van het ‘activeringsbeleid’ nogmaals blijkt. Kortom, het overheidsbeleid inzake sociaal-economische materies, zoals werkgelegenheids-, reïntegratie-, activeerings-, sociaal zekerheidsbeleid, vertoont voldoende ernstige lacunes opdat een blijvende ondersteu-

ning op diverse niveaus vanwege de sociale partners nodig en nuttig zal blijven. De betere kansen voor het sociaal-economisch overleg liggen dus niet in de lijn van het regionale overlegplatform (zoals sommige auteurs terecht opmerken), maar in de versterking van het nationaal interprofessioneel onderhandelingsniveau. De politieke overheid zou daarmee zijn voordeel kunnen doen, voorzover althans een nieuwe basis van wederzijds vertrouwen zou kunnen ontstaan.

Macroresponsief?

Een tweede aspect waaraan ik even aandacht wil besteden is de kwestie van de macroresponsiviteit. Volgens Joris Van Ruysseveldt verwijst macroresponsiviteit naar de mate waarin CAO-onderhandelaars de CAO aangrijpen als een instrument om bijdragen te leveren aan de oplossing van maatschappelijke problemen. Bedoeld zijn maatschappelijke problemen die het directe (eigen-)belang van de betrokken beroepsgroepen overstijgen, zoals het terugdringen van werkloosheid, de creatie van bijkomende werkgelegenheid, de bevordering van de arbeidsdeelname van vrouwen of de integratie van allochtonen in de samenleving.

In de voorgaande bijdragen hebben meerdere auteurs dit criterium van macroresponsiviteit bij uitstek verbonden met het niveau van het nationaal interprofessioneel overleg, dat daar op het eerste gezicht ook toe geëigend lijkt gezien de algemeenheid van de belangen die er aan bod gebracht worden. Als ik Vuchelens redering goed begrijp, dan stelt hij zelfs dat macroresponsiviteit ('solidariteit') het enig bestaansrecht kan zijn voor nationaal of ondernemingsoverstijgend overleg.

De toespitsing in de verschillende bijdragen op het IPA-overleg heeft wellicht de indruk gewekt dat macroresponsief (onder-)handelen het monopolie zou zijn van dat overlegniveau. Joris Van Ruysseveldt heeft echter in een grondige empirische studie (Het belang van het overleg, 2000) aangetoond dat ook in sectorale onderhandelingen in ons land

blijk gegeven wordt van macroresponsieve reflexen. Zo wordt er bijvoorbeeld in Paritaire Comités waar de vakcentrales sterk staan meer aandacht besteed aan maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid ('solidariteit', volgens Vuchelens). Deze vaststelling klopt niet met het vooroordeel dat vakbonden er alleen zijn om de belangen van de zogenaamde 'insiders' (de werkenden) te beschermen en zich weinig zouden gelegen laten aan de problemen van 'outsiders' (niet-werkenden of werkenden in onzekere dienstverbanden).

Naarmate de vakorganisaties sterker georganiseerd zijn, meer leden tellen en naarmate het overleg in het Paritair Comité meer gecentraliseerd is, lijkt er meer kans te bestaan op macroresponsief overleg en dito overlegresultaten. Deze empirische vaststelling veegt de vloer aan met gangbare opvattingen over het groepsegoïsme van de hedendaagse vakorganisaties. Meteen wordt ook duidelijk dat ons gelaagde overlegsysteem in meerdere van zijn geleidingen – niet alleen dus op het interprofessioneel niveau – potenties van probleemoplossing in zich draagt die verder reiken dan het beschermen van het directe eigenbelang van de achterban. Of daarmee ook de mogelijkheden al voldoende aanwezig zijn om een constructief overleg op te starten over de noodzakelijke structuurhervormingen (waarover Willy Peirens het heeft), is wel voor enige twijfel vatbaar. Maar er is alvast geen structurele onmogelijkheid, zo lijkt het mij.

*Jan Bundervoet
Steunpunt WAV*

Bibliografie

- Van Ruysseveldt, J. (2000). *Het belang van overleg, CAO-onderhandelingen in België*. Leuven, Acco.
- Vilrocx, J. (1995). De vier stadia in de evolutie van de Belgische collectieve arbeidsverhoudingen sinds 1945. In Van Dijck, J., e.a., *Baas over de (eigen) loopbaan*, Houten, Stenfert Kroese, pp. 203-214.

